

8. *Шотка О.П.* Формування психологічної готовності студентів педагогічних університетів до професійно-управлінського самовизначення /Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2003. – 21 с.

В данной статье раскрываются современные проблемы подготовки студентов технических специальностей к профессионально-управленческой деятельности. Рассматриваются особенности подготовки студентов в техническом университете.

In given article modern problems of preparation of students of technical specialties to is professional-administrative activity reveal. Features of preparation of students at technical university are considered.

©2012 р.

А. І. Руденок (м. Хмельницький)

ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПОДОЛАННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Постановка проблеми. У процесі підготовки майбутніх фахівців-психологів у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України на недостатньому рівні формується їх готовність до запобігання та подолання сімейних кнфліктів. Процес формування професійної готовності до запобігання та подолання сімейних конфліктів є необхідною передумовою розвитку майбутнього психолога у вищому навчальному закладі, що в свою чергу обумовлює якість, ефективність його підготовки та забезпечує результативність навчально-професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Як засвідчив проведений нами аналіз, підготовку психолога сучасні дослідники розглядають через розвиток у майбутніх фахівців професійної компетентності, професійного мислення, професійної креативності, критичності мислення, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності, формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика. Проте до сьогодні відсутні дослідження, присвячені професійній готовності до діяльності психолога із членами сімейних конфліктів.

Мета статті полягає в розкритті чинників, які сприяють формуванню професійної готовності студентів-психологів до запобігання та подолання сімейних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. В наукових джерелах проблему професійної підготовки майбутніх психологів пропонується вирішувати через роботу на заняттях по предметах загальнопрофесійних дисциплін і дисциплін предметної підготовки. Цикли загальногуманітарних і соціально-економічних, природничих дисциплін, які можна й потрібно використовувати при формуванні професійно важливих якостей майбутніх психологів, залишаються, як правило, поза увагою педагогів, психологів, викладачів-предметників. Необхідно відзначити, що всі знання, які студент здобуває у вузі, впливають на його подальший професійний ріст. На нашу думку, при підготовці майбутнього фахівця по запобігання та подолання сімейних конфліктів кожний навчальний предмет у вузі повинен містити наукову інформацію, необхідну для прикладного застосування її в діяльності майбутнього психолога, тобто викладання будь-якого навчального предмета у вузі слід проводити в контексті майбутньої професії студентів. Особливо це стосується таких дисциплін як «вікова психологія», «психологія конфлікту», «психологія сексуальності», «психологічне консультування» і т.д. Це пов'язане з тим, що мета й завдання конкретної навчальної дисципліни визначають та уточнюють загальні цілі освіти сучасного фахівця, орієнтовані на розвиток індивідуальних властивостей і на професійний і особистісний ріст студента.

Формування професійної готовності до запобігання та подолання сімейних конфліктів не обмежується уміннями і навиками, головне – сформувати готовність та прагнення виконувати свою діяльність. Головне тут полягає в тому, що вищий навчальний заклад, озброюючи майбутніх психологів глибокими теоретичними знаннями, міцними навичками та вміннями, виховував любов до своєї професії, захопленість, готовність до подолання будь-яких труднощів, безмежне прагнення творити та шукати, осмислювати та впроваджувати передові ідеї та кращий досвід психологів. В своїй роботі І.А. Ревіна [4] виділила умови, що перешкоджають формуванню психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності: психологічні особливості студентського віку: недостатньо розвинута здатність сполучати ближню та віддалену перспективу; незавершеність розвитку функції планування; протиріччя і невпорядкованість різних аспектів "Я"; невміння розмежувати можливе і бажане; умови розвитку суспільства: зміна ціннісних орієнтирів в сучасному суспільстві; поява великої кількості "нових" професій; некерований ріст вищих навчальних закладів; особливості сучасної системи освіти.

Ми погоджуємось з думкою І.П. Голосніченка [1], який зауважує, що психологічно підготувати до майбутньої професійної діяльності можливо завдяки удосконаленню процесу навчання майбутніх психологів, тобто піднявши його на рівень академічної підготовки, поєднавши теоретичні знання з практикою. На нашу думку, в умовах вищого навчального закладу професійна готовність до запобігання та подолання сімейних конфліктів найбільш успішно формується тоді, коли весь зміст навчально-виховного процесу максимально наближений до умов практичної діяльності майбутніх фахівців. Тому, педагогічний процес у вищих навчальних закладах підпорядковується закону моделювання, згідно з яким усі заходи, що проводяться в вищому навчальному закладі мають бути насиченими професійним змістом і відбуватися в ситуаціях, максимально наближених до тих умов, в які майбутній психолог може потрапити в реальній ситуації.

Науковці відзначають, що навчальний матеріал не просто «моделює» професійну реальність, а й створює предметні умови для формування необхідних якостей особистості фахівця. Знання мають засвоюватися не заради самого засвоєння або успішного складання іспитів, а нести цілком визначену змістовну функцію, яка обумовлює комплекс пізнавальних і професійних мотивів та інтересів студентів [3,81]. Враховуючи це, слід зазначити, що за такої організації навчання перехід від навчальної діяльності до професійної забезпечується поступовою трансформацією навчальних мотивів

у професійні. Тобто забезпечується виникнення пізнавальних і професійних мотивів та інтересів студентів, осмисленість засвоєння знань, активна позиція щодо свого загального та професійного розвитку.

На підставі аналізу результатів досліджень, ми з'ясували, що в процесі навчання у ВНЗ студенти-психологи відзначають недостатню кількість практичних занять по психологічним дисциплінам, на яких вони можуть відпрацювати теоретичні знання, отримані на лекціях, під час самостійної підготовки і одержати необхідний практичний досвід. Проте ВНЗ має певні нормативи, згідно яким і розподіляється учбове навантаження по психологічних дисциплінах. Тому цілком зрозуміло, що постає питання застосування активних методів навчання, які забезпечать ефективне формування готовності студентів-психологів до професійної діяльності. Практика підтверджує, що якість підготовки фахівців суттєво знижується, передусім, внаслідок застосування пасивних методів дидактичного впливу. Методи активізації навчальної діяльності студентів, на думку В.Ковальчук, безпосередньо сприяють їхньому самовдосконаленню, формують у них первинні навички й уміння фахової роботи, змістовні мотиви і мотивації навчальної та майбутньої професійної діяльності, суттєво впливають на зміст життєвих настанов, розвивають активність в навчальній діяльності [3]. З метою залучення всіх студентів до активної роботи на семінарських та практичних заняттях сьогодні широко використовується «навчання в малих групах». Навчання в малих групах спонукає студентів до більш активної участі у навчальному процесі. Студенти краще засвоюють матеріал, коли їх залучають до вирішення різноманітних проблемних завдань по запобіганню та подоланню сімейних конфліктів.

Готовність студентів-психологів до запобіганню та подолання сімейних конфліктів торкається дуже багатьох аспектів і проблем, що відносяться до різних галузей психологічних знань. Оскільки, одним з найбільш ефективних видів надання психологічної допомоги сім'ї є психологічне консультування, то на нашу думку, майбутній психолог має бути компетентним на високому рівні у всіх сферах застосування психоконсультування: консультування тих, хто має одружуватись, консультування при подружніх конфліктах, консультування батьків і дітей при виникненні конфліктів між ними. Як показало вивчення досліджуваної проблеми, майбутні психологи ще в стінах вищого навчального закладу повинні вивчати практичний передовий досвід консультативного процесу, формувати свою професійну майстерність та здійснювати роботу щодо самовдосконалення (І.Зязюн, В.Рибалка)[2,5]. На практичних заняттях слід використовувати елементи психоконсультування з метою запобіганню чи подолання сімейних конфліктів. Викладач пропонує одному із студентів розіграти перед групою роль клієнта, запропонувавши деяку реальну чи гіпотетичну проблему для аналізу (проблеми ревності, зради чи процесу розлучення і т.д.). Іншому студенту пропонується здійснювати роль консультанта. Інші члени групи виконують роль супервізорів. Важливу роль у професійній підготовці студентів-психологів відіграють дискусії. Дискусія є доцільною й ефективною тоді, коли вона виникає на базі знань учасників з теми, яка розглядається. Завдання дискусії: поглиблювати знання слухачів з теми, яка розглядається; виявляти запутані питання; розвивати вміння учасників аргументовано обстоювати свою думку, уміння уважно та зважено вислуховувати думки опонентів; формувати й розвивати культуру обговорення спірних питань [3, 97]. З метою стимулювання творчої активності та продуктивної діяльності студентів у сучасних умовах навчання у ВНЗ широко використовується такий метод як «мозковий штурм», або «мозкова атака». Цей метод слід використовувати для розвитку творчих здібностей або для розв'язання складних проблем у сімейному житті. Важливим у формуванні готовності студентів-психологів до професійної діяльності є такий метод активного навчання як аналіз конкретних ситуацій. Цей метод активного навчання дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів та розгляд складних сімейних конфліктних випадків, проблемних ситуацій. Проблема ситуація може бути надана на початку розгляду навчальної теми й використовуватися як основа для вивчення матеріалу або ж після вивчення окремого питання або цілої теми. У такому разі це сприятиме узагальненню та систематизації матеріалу. Так, при вивченні теми «Соціальна ситуація розвитку підлітка» з курсу вікова психологія, можна зосередити увагу студентів-психологів на стосунках дітей-підлітків і їхніх батьків.

Саме включення студента в різноманітні види діяльності, що мають чітко сформульовані завдання, сприяє успішному становленню майбутнього психолога. Останнім часом акцентується увага на застосуванні соціально-психологічного тренінгу під час навчання студентів-психологів. Як свідчить практика, застосування соціально-психологічного тренінгу в системі вищої освіти вимагає урахування цілого ряду організаційних і психолого-педагогічних умов, таких як часові рамки занять, спеціально обладнані аудиторії і кабінети, специфіка професійної діяльності викладачів вузу, а також особливості взаємодії викладача і студентів. Серед великого набору технологій відзначимо таку форму роботи як практикуми. Соціально-психологічний практикум по формуванню готовності студентів-психологів до запобіганню та подолання сімейних конфліктів полягає у тому, що студенти-психологи одержують таку підготовку, яка відповідає вимогам сучасного життя. Це розв'язуються за допомогою тренінгових вправ і моделювання сімейних конфліктних ситуацій. Як показав досвід проведення практикумів, більшість психологів виявляються неготовими до такого роду діяльності, тому що в основному орієнтовані на традиційні форми: лекції і семінарські заняття.

Особливої уваги потребує самостійна робота студентів-психологів, яка має на меті формування їх пізнавальної активності, засвоєння ними основних вмінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже здобутих знань, підвищення рівня організованості тощо. Варто звернути увагу на такі теми для самостійного опрацювання: при вивченні курсу «Психолого-педагогічне консультування» (Взаємини батьків з дітьми-дошкільнятами; Психолого-педагогічне консультування батьків молодших школярів; Розв'язання психолого-педагогічних проблем підліткового віку; Консультування батьків юнаків та дівчат і т.д.); при вивченні курсу «Психотренінг» (Підготовка ведучих тренінгових груп; Змістовні аспекти тренінгової програми розвитку професійної самосвідомості; Ігровий елемент в психологічному тренінгу і т. д.)

При формуванні готовності студентів-психологів до запобіганню та подолання сімейних конфліктів доцільно використовувати рольові ігри. Такі ігри використовуються для імітаційного моделювання ситуації сімейно-шлюбного спілкування та взаємодії, апробації варіантів нової поведінки в ролі подружньої пари [8]. Тобто ми маємо на увазі, щоб на заняттях в ігровій формі програвалися типові конфліктні ситуації із сімейного життя та здійснювався пошук способів їх

запобігання та подолання. Метою ділових ігор є розвиток уявлень студентів про ситуації сімейно-шлюбної взаємодії, вміння аналізувати сімейну ситуацію, формування навичок по запобіганню та подоланню сімейних конфліктів. У підготовці майбутніх психологів невід'ємним компонентом може стати супервізування, яке являє собою інтерактивний, оціночний процес, в якому більш професійно компетентний спеціаліст контролює роботу менш досвідченого колеги, з метою підвищити його можливості у психоконсультативній діяльності. Супервізія – один із найбільш ефективних методів підготовки спеціалістів психологічної допомоги, який відображає один із найважливіших аспектів діяльності психолога-практика [9; 11]. Супервізія допоможе майбутньому консультанту (як основному фактору в консультиванні) зрозуміти себе і процес консультивання, а також досконало оволодіти знаннями і навиками, які необхідні для виконання професійних завдань.

Ще один метод, який рекомендують використовувати в якості дидактичного методу при засвоєнні студентами навичок практичного консультивання, метод котрепедитивної роботи. Навчаючись консультиванню в форматі котрепедитивної роботи, студенти набувають ряд спеціальних навичок і вмінь. Науковці стверджують, що навчання консультиванню у режимі котрепедитивної роботи, дає можливість студентам не тільки здобувати спеціальні навички й уміння, але й розвивати також такі особистісні якості як колегіальність, співробітництво, соціальна рефлексія тощо (подібні дані щодо групових форм навчання наводить також В.О.Якунін [7].

Враховуючи думки дослідників, а також зважаючи на результати всебічного вивчення даного питання, ми вважаємо, що на ефективність формування професійної готовності майбутніх психологів до запобігання та подолання сімейних конфліктів позитивно вплине співпраця між вищим навчальним закладом та психологічною службою. На базі психологічних служб студенти мають можливість вдосконалювати практичні навички та уміння. При цьому варто зауважити, що така взаємодія вигідна для двох сторін: для вищої школи – забезпечення практичної бази щодо проходження практики студентами, для психологічної служби – перспективний відбір ефективних спеціалістів, які на високому рівні продемонструють свої вміння та навички на практиці.

Важливим моментом у формуванні готовності студентів-психологів до запобігання та подолання сімейних конфліктів могли б стати залікові (відкриті) заняття, консультиції, тренінги, які би проводили самі студенти, оскільки особливістю стажувальної практики є те, що студенти-психологи самі можуть бути членами сімейних конфліктів і тим самим входять в коло реальних проблем професійної праці практичного психолога, знайомляться з реальним змістом і об'ємом його роботи.

Важливим чинником при підготовці студентів-психологів до запобігання та подолання сімейних конфліктів є набутий теоретичних знань і формування практичних навичок при безпосередній участі студентів в створенні та роботі клубів молоді сім'ї; організації роботи інформаційно-консултативних служб з питань сімейно-шлюбної взаємодії; проведення круглих столів та зустрічей зі спеціалістами, які займаються вирішенням проблем у сім'ях; розповсюдження інформаційних матеріалів та буклетів з питань виховання в сім'ї, налагодження взаємостосунків між членами сім'ї; організація і проведення заходів, які сприяють зміцненню сім'ї. Також доцільно залучати студентів-психологів проводити психолого-просвітницьку роботу з студентськими сім'ями; організувати в навчальному закладі роботу «Кабінету довіри»; «Клубу практичної психології»; проводити індивідуальні психологічні консультиції зі студентами, які мають труднощі у спілкуванні та взаємовідносинах у сім'ї; надавати психологічну допомогу членам проблемних студентських сімей; розробляти та розповсюджувати буклети і брошури з питань шлюбу та сім'ї.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виходячи з розуміння готовності до запобігання та подолання сімейних конфліктів майбутніх психологів, враховуючи специфіку даної готовності та критерії і показники вважаємо, що основними чинниками забезпечення ефективного формування готовності майбутніх психологів до запобігання та подолання сімейних конфліктів є: мотивація особистості, наявність потреби у постійному самовдосконаленні, чіткість уявлень про сутність майбутньої професійної діяльності; рефлексія професійного становлення, включення студентів в активну і різноманітну діяльність; спеціальним чином організована професійно-педагогічна підготовка в умовах інформатизації навчального процесу; використання системи критеріїв адекватного оцінювання рівнів сформованості психологічної готовності до діяльності; творчий підхід до навчання та підготовки майбутнього спеціаліста; вдосконалення психологічно-професійного відбору абітурієнтів до вищого навчального закладу на спеціальність «психологія», організація психологічної служби та психолого-педагогічного супроводу на етапі підготовки студентів-психологів; вдосконалення теоретико-методологічної підготовки студентів-психологів до професійної діяльності, що передбачає: підвищення науково-теоретичного рівня викладання навчальних дисциплін, їх професійної, соціально-психологічної направленості; підвищення ефективності науково-дослідницької роботи викладачів та студентів, що має нести характер проблемно-пошукової; активна соціально-психологічна особистісно-орієнтована підготовка майбутнього психолога; підвищення ефективності самостійної та індивідуальної роботи студентів; вдосконалення практичної професійно-психологічної підготовки майбутніх психологів, що передбачає включення їх в практичну діяльність шляхом застосування активних форм навчання, організації і проведення практики та стажування; для практичної підготовки студентів-психологів потрібно в більшій мірі використовувати робочі бази центрів практичної психології та соціальної роботи, соціально-реабілітаційних центрів, медико-психологічних центрів, загальнонавчальні заклади освіти, центри психологічного консультивання.

Література

1. *Голосніченко І.П.* Використання матеріалів практики у навчальному процесі: матеріали наук.-прак. конф. – К.: НАВСУ, 1993. – С. 262–267
2. *Зязюн І.* Гуманістична парадигма в освіті // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. – Нова парадигма вищої освіти. – К., 1996. – Ч.І. – С. 8–12.
3. *Ковальчук Г.О.* Активізація навчання в економічній освіті: [навч. посіб.] / Галина Олександрівна Ковальчук. – [2-ге вид., доп]. – К.: КНЕУ, 2005. – С.298
4. *Ревина І.А.* Исследование готовности школьников к осознанному профессиональному выбору / Пед.

- обозрение. – 2007. – № 3. – С. 100–106
5. Рибалка В.В. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Видавництво “Віпол”, 2000. – С.626
 6. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. – М.: Просвещение, 1969. – 317с.
 7. Якунин В.А. Актуальные проблемы вузовской психологии и педагогики в условиях перестройки высшей школы // психолого-педагогическое обеспечение учебного процесса в высшей школе в условиях ее перестройки: Науч. сообщ. к межвуз. конф. - Л.; М., 1988. С. 7-15.
 8. Яценко Т.С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися. – К.: Освіта, 1993. – 208 с.
 9. Pelzer G. Supervision in der Gruppe //: Praxis der Kinderpsychologie, 1984. – S. 183-187.
 10. Scobel W.A. Was ist Supervision? - Gottingen, 1988.
 11. Triandis N.C. Individualism and collectivism. – Boulder, CO Westview Press, 1995.

В статье рассмотрены факторы, которые обеспечивают эффективное формирование профессиональной готовности студентов-психологов к предотвращению и преодолению семейных конфликтов.

In the article considered factors which provide the effective forming of professional readiness of students-psychologists to prevention and overcoming of domestic conflicts.

©2012 р.

В. В. Чернявська (м. Суми)

ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. В даний час проблема підготовки висококваліфікованих фахівців здобуває все більше значення. Сучасне суспільство висуває до випускників вищих навчальних закладів особливі вимоги, серед яких важливе місце посідає високий професіоналізм. Процес удосконалення підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної освіти досить складний і обумовлений багатьма чинниками. Одним з них є активація внутрішніх особистісних чинників, які обумовлюють високий зріст професійного життя і кар'єри в тому числі [1].

В останні роки зник негативний відтінок поняття «кар'єри». Зараз людина яка «робить кар'єру» розглядається як особистість, яка зорієнтована на реалізацію особистісного та професійного потенціалу. Кар'єра – це один з показників індивідуального професійного життя особистості [10].

Аналіз психологічної літератури показав, що проблема професійної кар'єри розроблена як у роботах зарубіжних (Д. Сьюпер [13], Е. Шейн [12], Д. Холанд) [4], так і у роботах російських (В.Г. Почебут, В.О. Толста, Н. Сафонова)[1; 5] та українських вчених (О.І. Бондарчук, Л.М.Карамушка, А.П. Поплавська, О.П. Щотка) [8]. В них зазначені проблеми сутності професійної кар'єри, її ролі в діяльності організації та професійному розвитку персоналу організації. Окремі аспекти розвитку кар'єрних орієнтацій з метою становлення професійної кар'єри також знайшли певне відображення у зазначених вчених. Що ж стосується розвитку кар'єрних орієнтацій у студентів ВНЗ, то ця проблема знайшла лише певне відображення в роботах О.П. Щотки [10].

Одним із суттєвих чинників, що впливає на професійну кар'єру студентів є кар'єрні орієнтації, які є важливою складовою професійного «Я – образу» студентів. Кар'єрні орієнтації являють собою спрямованість студентів на певний тип кар'єрного зростання, їх індивідуальні уявлення про послідовність дій, необхідних для отримання професійного досвіду та активності у професійній сфері протягом життя.

Розвиток та формування кар'єрних орієнтацій неможливий без певних знань, що стосуються сутності професійної кар'єри, її основних напрямків, видів та етапів, чинників, які сприяють розвитку професійної кар'єри.

Згідно розробкам лабораторії організаційної психології Інституту психології ім. Г.С. Костюка було виділено три основних напрямки в дослідженні кар'єри: соціально – економічний підхід, управлінський підхід, організаційно – психологічний підхід[9].

Слід підкреслити, що на відміну від соціально-економічного підходу, який в якості основного критерію успішності професійної кар'єри вбачає економічне стимулювання, та управлінського підходу, який акцентує увагу на реалізацію управлінських функцій в професійній кар'єрі, організаційно- психологічний підхід розглядає професійну кар'єру з точки зору можливостей для реалізації психологічного ресурсу в діяльності організації. Даний підхід дозволяє вивчити «психологічне наповнення» професійної кар'єри особистості, тобто ті чинники, які формують особистісний потенціал професійної кар'єри [8].

Базуючись на основних ідеях організаційно-психологічного підходу, професійну кар'єру особистості можна визначити як успішне проходження особистістю основних етапів професійної діяльності в організації, зумовлене досягненням високих показників у професійній діяльності, та яке сприяє її самореалізації та самовираженню, а також забезпечує ефективну діяльність самої організації [5].

Дослідниками організаційно-психологічного підходу були виділені наступні рівні чинників, які впливають на здійснення професійної кар'єри: макрорівень, мезорівень, мікрорівень [8].

Макрорівень – це рівень чинників, що відображають більш узагальнені інституціональні впливи (особливості ринку праці, забезпечення рівних можливостей щодо зайнятості).

Мезорівень – це рівень чинників, що пов'язані зі взаємодією особистості з організаційним середовищем, впливом інших людей на професійне становлення індивіда (планування родини, співвідношення інтересів родини з інтересами роботи).